

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ З ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. У сучасному мультикультурному світі тенденцією розвитку суспільства є процес глобалізації, що впливає на всі сфери життя, передбачає розширення кордонів, більш тісні економічні зв'язки, співпрацю з іншими країнами. Нові соціально-економічні умови відкривають нові професійні можливості для українців, які повинні будуватися тільки на підґрунті толерантних стосунків з іноземцями. Перед системою вищої освіти постає завдання створити умови для гармонійного становлення і розвитку особистості студента як індивіда, члена суспільства і фахівця, який би вмів встановлювати контакти з представниками інших культур, мав толерантне ставлення до ділових партнерів з інших країн та був здатен плідно працювати на користь України.

На сучасному етапі в умовах значного збільшення обсягів співробітництва з іноземними партнерами дуже важливо сформувати міжкультурну толерантність у магістрів з економіки. Успішність роботи фахівця такого рівня визначається не лише його здатністю аналізувати і контролювати хід та результати міжнародної економічної діяльності установи або підприємства, де він працює, а й значною мірою залежить від того, чи може він виконувати завдання і обов'язки інноваційного характеру, чи вмів він толерантно ставитися до особливостей національної культури іноземних партнерів по бізнесу. Адже однією з умов успішної людини в сучасному світі є вміння вести діалог з представниками інших культур, що підтверджує необхідність формування саме міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом питанню толерантності приділялась значна увага в роботах багатьох учених. Проблема розглядалась за такими напрямками: міждисциплінарність проблеми толерантності (Д. Леонт'єв, О. Нурлігаянова, Н. Круглова та інші); співвідношення понять «толерантність» і «терпимість» (Є. Івахненко, Л. Нікіфорова); дослідження терміну «толерантність» у гуманітарних науках (М. Семашко, О. Бессчетнова та інші); питання толерантності у взаємодії цивілізацій (В. Лекторський, Ю. Хабермас, К. Поппер та інші); розвиток уявлення про суть поняття «толерантність» (О. Асмолов, С. Бондирева, Л. Байбородова, В. Гак, М. Єшич, С. Єнікополов, В. Крисько, М. Рожков, О. Шлягіна, Ж. Бастід, М. Кренстон, Г. Маркузе, Дж.С. Мілль та інші); дослідження суті поняття «міжкультурна толерантність» (О. Садохін, Н. Лебедева та інші); проблема формування міжкультурної толерантності (Т. Колбіна, Л. Слобожанкіна, Г. Фархшатова, А. Альошина, Н. Янкіна); проблема виховання особистості у дусі толерантності, формування її духовної культури, культури міжнаціонального спілкування (Є. Бондаревська, І. Халєєва, В. Ігнатова, В. Шаповалова та інші).

Перелічені праці містять низку цінних і важливих думок як загального, так і часткового характеру, однак, вони потребують подальшого дослідження проблеми, оскільки не всі питання висвітлені в достатній мірі, а деякі не були розглянуті взагалі. Зокрема, проблема формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки не було об'єктом науково-педагогічного дослідження.

Метою даної статті є аналіз факторів формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ідеями інтервального вчення, людина – це багатомірний та багаторівневий феномен [1, с. 271]. На неї впливають різні фактори, які визначають її свідомість та діяльність. Це означає, що кожна особистість будує своє існування не в одній площині, а в багатовимірному світі.

Факторний підхід дозволяє визначити завдання педагогічного процесу формування міжкультурної толерантності. Суть такого підходу полягає у виявленні впливу різних факторів на комунікативну поведінку об'єкта дослідження, в аналізі суперечностей, що виникають у результаті їх впливу й в обґрунтуванні засобів, які сприяють подоланню суперечностей [2, с. 339–342].

Для дослідження проблеми формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки доцільно проаналізувати дію об'єктивного, суб'єктивного, особистісного та людського факторів, адже «вони є засобом взаємодії людини у світі, де активною силою є людина у єдності об'єктивних і суб'єктивних, особистісних і позаособистісних властивостей» [3, с. 36].

Об'єктивний фактор, що впливає на життєдіяльність особистості незалежно від її волі, ставить перед людиною такі проблеми, які не можуть бути вирішені за допомогою суб'єктивних зусиль, адже на сучасному етапі розвитку суспільства «буття, що породжене суб'єктивним фактором, значно випереджає свідомість» [3, с. 35]. Об'єкт діє як фактор, що визначає ситуацію, при якій суб'єкт займає місце об'єкту. Така ситуація впливає на усі сфери життя людини, у тому числі і на освітній процес.

У сучасному світі об'єктивною реальністю є необхідність підготувати фахівців, які б були здатні плідно працювати на користь країни в умовах глобалізації. Це передбачає вміння встановлювати контакти з представниками інших культур, плідно співпрацювати з ними, поважно ставитися до партнерів по бізнесу, які мають відмінні погляди на особливості ведення бізнесу.

Особливо нагальною проблема формування міжкультурної толерантності є для майбутніх магістрів з економіки. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра за спеціальністю 8.03060104 «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» передбачає наявність у фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» таких соціально-особистісних компетенцій, як толерантність; адаптивність і комунікабельність у процесі спілкування; здатність до розуміння потреб, мотивів, поведінки; розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей [4]. Майбутнім магістрам з економіки необхідно набути здатність до ефективної комунікаційної взаємодії, сформувати стійкий світогляд, правильне сприйняття сучасних проблем розвитку суспільства, готовність до створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, що відображається в уміннях толерантно ставитися до протилежних думок; регулювати корпоративні відносини; нейтралізувати конфліктні ситуації, пов'язані з протилежними інтересами; засвоювати, реалізовувати наукові та культурні досягнення світової цивілізації з поважним ставленням до різних культур, релігій, ідей збереження миру; робити помітний внесок у гармонізацію міжособистісних, міжнаціональних, міжпартійних відносин; протистояти проявам расової, національної, статевої, вікової дискримінації.

Аналіз основних принципів етики ділового спілкування також підтвердив необхідність формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки. Фахівець такого рівня повинен відрізнятися стилем комунікативної поведінки, що характеризується його здатністю попереджувати та вирішувати конфлікти, дотримуватися багатоальтернативного підходу, поєднувати свої цінності з моральними цінностями інших сторін [5, с. 308–319].

З метою визначення ступеню сформованості міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки було використано метод анкетування, бесіди, а також спостереження, які дозволяють отримати первинну інформацію щодо стану з формування міжкультурної толерантності. Дослідження було проведено серед 50 магістрантів першого року навчання за спеціальністю 8.03060104 «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» та 8.14010301 «Туризмознавство» у Харківському національному економічному університеті ім. С. Кузнеця. Для анкетування магістрантів було використано методику діагностики комунікативної толерантності В. Бойко, методику діагностики рівня толерантності особистості В. Магуна [6, с. 51–65], а також тест О. Тушканової «Наскільки Ви терпимі?» [7, с. 357–359]. Дослідження показало такі результати: 72% опитуваних здатні твердо відстоювати свої переконання, бути надмірно різкими, якщо їх погляди не співпадають з думками співрозмовника, проявляти неповагу до них; 28% опитуваних показали, що вони мають тверді переконання, які поєднуються з поважним ставленням до вчинків та поглядів інших, критично ставляться до своїх власних поглядів і комунікативної поведінки, можуть відмовитись від своїх переконань, якщо ті виявляються помилковими.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що магістранти не мають необхідних знань, які б дозволяли їм з належною глибиною розуміти та поважати погляди інших людей, зокрема, представників різних культур, співпрацювати з ними. Опитування показало, що у магістрантів не сформовано достатній рівень загальної культури та психологічної готовності толерантно сприймати відмінності людей. З огляду на соціально-економічні об'єктивні умови ведення міжнародного бізнесу, недостатнє розуміння важливості толерантних взаємовідносин перешкоджає кар'єрному зростанню та особистісному розвитку майбутніх фахівців з економіки.

Таким чином, виокремимо основну суперечність, яка складається під впливом об'єктивного фактору: з одного боку, необхідність підготовки майбутніх магістрів з економіки до професійної діяльності в умовах глобалізованої економіки та, з іншого боку, низький рівень сформованості такої професійно значущої якості, як міжкультурна толерантність.

Перейдемо до розгляду суб'єктивного фактору, який є рушійною силою, що породжує об'єктивний світ культури [3, с. 36]. Цей фактор пов'язан з рівнем підготовки студента як суб'єкта навчальної діяльності до формування міжкультурної толерантності, адже кожна людина є суб'єктом діяльності, яка сама будує свій життєвий шлях.

У сучасному світі фахівцю необхідно бути здатним до ефективного спілкування у багатонаціональному середовищі (наприклад, у транснаціональних компаніях) у дусі гуманістичних традицій та ідей. Згідно з економічною теорією толерантності вчених-економістів Д. Корнео та О. Жане, ринкове суспільство, в якому визнаються толерантні відносини, вважається більш ефективним з економічної точки зору у порівнянні з іншими типами економічних систем [8, с. 691–702]. На думку авторів, толерантність передбачає схвалення здатностей, талантів та вмінь індивіда, захист меншин і, таким чином, дозволяє у більш повному обсязі використовувати ринкові можливості. Виходячи з цього, курс розви-

тку держави, який спрямовано на розвиток толерантності, розглядається як ефективний з точки зору економіки. Для того щоб українське суспільство змогло зайняти гідне місце у світі, системі освіти необхідно підготувати фахівців, у яких було б сформовано таку професійно значущу якість, як міжкультурна толерантність, що дозволить реалізувати зазначені вище ідеї.

Аналіз організації навчання студентів та магістрантів, змістове наповнення навчальних дисциплін свідчить про те, що у зв'язку із скороченням навчальних часів та браком наукових досліджень щодо формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки вищі навчальні заклади не приділяють достатньої уваги розвитку цієї професійно значущої якості.

Зазначене вище свідчить про наявність суперечностей, які складаються під впливом суб'єктивного фактору, а саме між: високими вимогами щодо рівня професійної культури магістра, невід'ємною частиною якої є толерантне ставлення до представників інших культур, та недостатньою увагою з боку ВНЗ до формування такої професійно значущої особистісної якості; потребою суспільства сформувати міжкультурну толерантність у майбутніх магістрів з економіки та браком відповідних наукових досліджень щодо формування міжкультурної толерантності у фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

Суб'єктивний фактор тісно пов'язаний з особистісним, який характеризує міру активності індивідуальних проявів соціального суб'єкту. «Носій особистісного фактору – це індивід як об'єкт і суб'єкт соціального прогресу у єдності суспільно значущих індивідуальних особливостей та соціальних функцій» [3, с. 42]. Особистісний фактор дозволяє аналізувати потреби студента – суб'єкта навчальної діяльності – у професійному й особистісному розвитку, в засвоєнні необхідних знань, набутті вмінь та навичок, самореалізації та професійному зростанні.

Опитування магістрантів першого року навчання Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця підтвердило, що більшість з майбутніх магістрів з економіки визнають важливість для професійної діяльності сформованості міжкультурної толерантності. Ця професійно значуща особистісна якість сприяє налагоджуванню ділових контактів з іноземцями; встановленню більш тісних зв'язків з діловими партнерами – представниками інших культур; створенню та підтриманню атмосфери дружнього робочого колективу, формуванню відчуття єдиної команди; розвитку вміння знаходити компроміси і конструктивні способи виходу із конфліктних ситуацій.

Таким чином, зазначене вище свідчить про наявність суперечності, яка складається під впливом особистісного фактору, а саме між: потребою магістрантів в адаптації до умов ведення бізнесу з представниками інших культур та недостатнім рівнем сформованості у них такої професійно значущої особистісної якості, як міжкультурна толерантність.

Особистісний фактор також впливає на інший суб'єкт навчальної діяльності – викладача, якому необхідно постійно підвищувати свою компетентність та педагогічну майстерність. Отже, викладач повинен спиратися на сучасні наукові розробки з питань формування міжкультурної толерантності та мати відповідне дидактичне забезпечення, проте аналіз досліджень у цій галузі показав брак відповідних науково-педагогічних робіт.

Магістр з економіки є одночасно членом не тільки певної соціальної групи, національної культури, а й представником людства, тому необхідно також розглянути дію людського фактору, який характеризує місце і роль людини у дійсності.

Технологізація усіх сторін людського життя, раціональне ставлення до себе, інших людей і до світу призводить до дегуманізації людських стосунків, що проявляється у вищій освіті через авторитарність викладачів, створення навчальних планів без урахування потреб студентів. В таких умовах одним з першорядних завдань освіти є формування міжкультурної толерантності, яка дозволить побудувати суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем та студентом під час навчальної діяльності.

Висновок. Таким чином, у результаті проведеного аналізу основних факторів (об'єктивного, суб'єктивного, особистісного та людського) формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки, виявлено ряд суперечностей, що відбиваються у дисбалансі між потребами суспільства підготувати конкурентоздатних на ринку праці фахівців в умовах глобалізованої економіки та недостатньою увагою з боку ВНЗ до формування міжкультурної толерантності.

У процесі розглядання особистісного фактора виявлено суперечність між потребою магістрантів в адаптації до умов ведення бізнесу у мільтикультурному середовищі та недостатнім рівнем сформованості у них такої професійно значущої особистісної якості.

Аналіз людського фактору вказує на необхідність будувати відношення на засадах суб'єкт-суб'єктних стосунків.

Отже, необхідність подолання суперечностей, а також відповідальність за майбутнє нашої країни й особливості професійної діяльності майбутніх магістрів з економіки, свідчать про актуальність проблеми формування міжкультурної толерантності у фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

Література

1. Лазарев Ф. В. Философия : учеб. пособие / Ф. В. Лазарев, М. К Трифонова. – Симферополь : СОНАТ, 1999. – 352 с.
2. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учеб. для вузов в 2-х кн. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1999. – Книга 1: Общие основы. Процесс обучения / И.П. Подласый. – 571 с.
3. Петрушик А. И. Человек как диалектическое единство факторов / А. И. Петрушик // Человек: Философские аспекты сознания и деятельности / [Т. А. Адуло, А. И. Антипенко, Е. А. Алексеева и др. ; под ред. Д. И. Широканова, А. И. Петрушика]. – Минск : Наука и техника, 1989. – С. 32–63.
4. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра за спеціальністю 8.03060104 «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» галузь знань 0306 «Менеджмент і адміністрування» / [І. О. Піддубний та ін.]. – Харків : ХНЕУ, 2012. – 63с.
5. Психология и этика делового общения / [под ред. пр. В. Н. Лавриненко]. – М. : Юнити, 2005 – 415 с.
6. Психодиагностика толерантности личности / [под ред. Г. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой]. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.
7. Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика) : сб. науч.-метод. ст. / [отв. ред. С. К. Бондырева ; Рос. акад. образования, Моск. психол.-социал. ин-т]. – М. ; Воронеж : Изд-во Моск. психол.-социального ин-та : «МОДЭК», 2003. – 366с.
8. Corneo G. A theory of tolerance / Corneo Giacomo, Jeanne Olivier // Journal of Public Economics. – Amsterdam : Elsevier, 2009. – Vol. 93. – P. 691–702.

Єрастова-Михалусь І. Б. Фактори формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки

Резюме. У статті розглядаються фактори формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки; на основі аналізу об'єктивного, суб'єктивного, особистісного та людського факторів виокремлено суперечності, необхідність подолання яких підтверджує значущість вивчення цієї проблеми; проаналізовано сучасний стан розробки даної проблеми; досліджено рівень сформованості міжкультурної толерантності у майбутніх фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

Ключові слова: толерантність; міжкультурна толерантність; економічна теорія толерантності; фактор; факторний підхід.

Єрастова-Михалусь І. Б. Факторы формирования межкультурной толерантности будущих магистров экономики

Резюме. В данной статье рассматриваются факторы формирования межкультурной толерантности будущих магистров экономики; на основе анализа объективного, субъективного, личностного и человеческого факторов выделены противоречия, необходимость преодоления которых подтверждает значимость изучения данной проблемы; проанализировано современное состояние разработки проблемы; исследован уровень сформированности межкультурной толерантности будущих специалистов образовательно-квалификационного уровня «магистр».

Ключевые слова: толерантность; межкультурная толерантность; экономическая теория толерантности; фактор; факторный подход.

Yerastova-Mikhailus I. B. Factors of forming cross-cultural tolerance of the future Masters of Economics

Summary. The factors of forming cross-cultural tolerance of the future Masters of Economics are considered; contradictions that need to be overcome and which prove the significance of the problem are singled out on the basis of the analysis of objective, subjective, personal and human factors; the current state of the problem development is analysed; the level of cross-cultural tolerance of the future Masters of Economics is researched in the article.

Key words: tolerance, cross-cultural tolerance, economic theory of tolerance, factor, factor analysis.